

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

**Кваліфікаційна робота магістра
з теми**

**«ФОРМУВАННЯ ЛОГОПЕДОМ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ
РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ
З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ»**

Виконала здобувачка 2 курсу групи SoL1-M23z
ОП Спеціальна освіта (Логопедія)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
спеціалізації 016.01 Логопедія

Вікторія МАЛІЦЬКА

Керівник: **Наталія ГАВРИЛОВА**, кандидат
психологічних наук, професор кафедри логопедії
та спеціальних методик

Рецензент:

Кам'янець-Подільський, 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ПРОГРАМ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ШКІЛЬНОГО ВІКУ	6
1.1. Характеристика підходів щодо формування індивідуальної програми розвитку в учнів з особливими освітніми потребами	6
1.2. Характеристика дітей з особливими освітніми потребами, що навчаються в закладі загальної середньої освіти на умовах інклюзії	15
1.3. Особливості роботи логопеда з дітьми особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої освіти	20
Висновки до першого розділу	33
РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ В УЧНІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ	35
2.1. Методика вивчення та оцінювання стану розвитку мовлення у молодших школярів.....	35
2.2. Аналіз результатів дослідження	47
Висновки до другого розділу	54
РОЗДІЛ III. ПРОГРАМА РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ В УЧНІВ 3 класу З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ	56
3.1. Аналіз змісту програм третього класу.....	56
3.2. Індивідуальна програма розвитку мовлення у дітей з інтелектуальними порушеннями	58
Висновки до третього розділу	66
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72
ДОДАТКИ	65

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена зростанням кількості дітей з особливими освітніми потребами, які потребують супроводу в умовах інклюзивного навчання. Особливі труднощі в навчанні та соціальній адаптації мають діти молодшого шкільного віку з порушеннями мови. Ці труднощі можуть суттєво вплинути на їхній успіх у вивченні навчального матеріалу, а також на їх здатність спілкуватися з однолітками та вчителями.

Забезпечення якісної організації процесу формування мовлення у цих учнів є важливим завданням логопедичної роботи. Необхідною складовою цієї роботи є розробка індивідуальних програм розвитку мовлення, які дають змогу адаптувати навчальний процес до конкретних потреб кожної дитини. Проте, незважаючи на значні досягнення в цій галузі, існує потреба в подальших дослідженнях ефективності методів оцінки та корекції мовленнєвих порушень у дітей з особливими освітніми потребами.

Актуальність дослідження визначається також необхідністю вдосконалення підходів щодо комплексності забезпечення надання логопедом послуг учням з ООП з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку у них мовлення. Розробка ефективних індивідуальних програм розвитку мовлення має велике значення для підвищення рівня навчальних досягнень дітей, їх соціальної адаптації та забезпечення якості життя в цілому.

Індивідуальний підхід у навчанні дітей з ООП були предметом дослідження таких науковців

Педагогічна позиція сучасних науковців (А Колупаєвої, Н. Луцан, О. Таранченко, ін.) полягає в їх глибокому переконанні, що розвиток особистості дитини, в тому числі дитини з ООП, значною мірою залежить від якості міжособистісних відносин, а також від емоційного ставлення вчителя до учнів. Значна увага була приділена науковцями (С. Мироною, Т. Докучиною, Л. Прядко ін.) психолого-педагогічному супроводу інклюзивного навчання, індивідуалізації навчання дітей з особливими освітніми потребами. При цьому

саме індивідуальний підхід щодо розвитку мовлення у дітей з ООП в закладі загальної освіти за участі в навчально-корекційному процесі логопеда був вивчений недостатньо повно.

Тому дослідження проблеми логопедичного проектування індивідуальних програм розвитку мовлення дітей молодшого шкільного віку з ООП залишається актуальним, що зумовлює її важливість для теорії та практики спеціальної освіти.

Метою даного дослідження є визначення особливостей формування індивідуальної програми розвитку мовлення для дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами. Це передбачає аналіз теоретичних і практичних аспектів, що впливають на створення ефективних програм корекції мовленнєвих порушень та розробку рекомендацій для логопедів.

Завдання

1) Вивчити теоретичні основи корекційно-розвивальної роботи в контексті специфіки мовленнєвих порушень у дітей молодшого шкільного віку, існуючі методики і підходи до формування індивідуальних програм розвитку мовлення.

2) Визначити специфіку мовлення у дітей з порушеннями інтелекту молодшого шкільного віку

3) Сформувати і апробувати індивідуальну програму розвитку мовлення в учнів з системними порушеннями мовлення при інтелектуальних порушеннях

4) Надати практичні рекомендації для логопедів щодо формування і реалізації індивідуальних програм.

Об'єктом дослідження є процес формування індивідуальних програм розвитку мовлення для дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.

Предметом дослідження є визначення особливостей формування і реалізації індивідуальних програм розвитку мовлення для дітей молодшого шкільного віку з системними порушеннями мовлення при інтелектуальних розладах.

Методи дослідження:

- теоретичний аналіз психолого-педагогічних теорій розвитку мовлення, принципів корекційної педагогіки, методології розробки індивідуальних програм;

- аналіз практичного досвіду;

- методи спостереження та тестування для оцінки стану розвитку мовлення у дітей;

- методи аналізу та моделювання використовувались для оцінки ефективності існуючих підходів до формування індивідуальних програм розвитку мовлення. Аналіз передбачає вивчення наукових літературних джерел і практичного досвіду у сфері корекції мовленнєвих порушень, а також оцінку потреб дітей з особливими освітніми потребами. Моделювання дозволяє створити адаптовані програми, які враховують специфіку мовленнєвого розвитку і корекційні цілі, забезпечуючи ефективність їх реалізації на практиці.

Теоретичне значення дослідження полягає встановленні та описі змістових основ, підходів щодо формування індивідуальної програми розвитку в учнів з особливими освітніми потребами, в точності планування освітнього процесу починається з розробки ІПР, яка допомагає педагогічному колективу закладу адаптувати освітнє середовище до потреб дитини та забезпечити доступність загальноосвітнього навчального плану.

Практичне значення дослідження полягає у емпіричному дослідженні та оцінюванні стану розвитку мовлення у молодших школярів із системним порушенням мовлення обумовленим інтелектуальним порушенням. Матеріали представлені у дослідженні можуть використовувати як логопеди так і педагоги з метою удосконалення процесу навчання дітей з ООП з урахуванням індивідуального підходу.

Місце проведення дослідження: Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів смт.Товсте Тернопільської обл. Заліщицького р-но.

Апробація результатів дослідження Основні результати кваліфікаційної роботи здобувача вищої освіти магістерського рівня

обговорювались на студентській науково-практичній конференції в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка.

Структура кваліфікаційної роботи: робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

ВИСНОВКИ

Аналіз результатів проведеного нами дослідження дозволив нам сформулювати наступні висновки:

1. Визначено, що індивідуальна програма розвитку дітей з ООП є найвагомішим інструментом забезпечення їх гармонійного розвитку, що враховує можливості та здібності кожного з них. Важливою складовою цієї програми є компонент спрямований на розвиток мовленнєвої та комунікативної компетенції. Індивідуальна програма розвитку розробляється на один рік. Двічі на рік (за потребою частіше) переглядається з метою її коригування.

З'ясовано загальнопедагогічні вимоги щодо формування індивідуальної програми розвитку дитини до яких відносять:

- урахування специфіки та ступеня засвоєння дитиною з ООП навчального матеріалу;
- урахування програм навчання дітей загального розвитку, рекомендованих МОН відповідно до розроблених освітніх ліній (розділів);
- урахування програм навчання дітей з диференційованими порушеннями розвитку (за нозологіями) рекомендованих МОН.

Виявлено, що рекомендації щодо складання індивідуальної програми з розвитку мовлення в учнів молодшого шкільного віку із СПМ обумовленим інтелектуальними порушеннями, у наукових дослідженнях охарактеризовані недостатньо повно і чітко.

2. Для визначення базових складових формування індивідуальної програми розвитку мовлення у дітей із СПМ обумовленим інтелектуальними порушеннями нами було вивчено усі компоненти їхнього мовлення та особливості спідлкування. В основу скомпонованої нами методики було покладено рекомендації щодо розвитку мовлення у дітей з порушеннями інтелекту О. Хайдарової, Г. Блеч.

Виявлено, що у дітей із СПМ порушені усі сторони мовлення (фонетична, лексична, граматична та зв'язне мовлення), а також навички комунікації мають специфічні особливості. У переважній більшості (60%) в учнів із СПМ виявлено

низький рівень сформованості мовлення за усіма параметрами, які вивчалися. У 10% дітей із СПМ рівні сформованості компонентів мовлення та комунікації були диференційованими (навичка спілкування та лексична складова мовлення були сформованими на середньому рівні, а інші на низькому). І лише у 30% досліджених школярів із СПМ виявлено середній рівень розвитку мовлення та спілкування.

Для дітей із СПМ обумовленим порушенням інтелекту були характерні специфічні помилки у процесі виконання ними запропонованих завдань, які визначили особливості їхнього мовлення. Зокрема, плутання звуків мовлення та переставляння складів у словах у процесі їхньої вимови, в окремих випадках, пропуски звуків при збігах приголосних. Використання в мовленні переважно простих іменникових та дієслівних форм при ігноруванні інших частин мови. Спілкування та формування зв'язної розповіді із використання переважно однослівних та двослівних речень. Недостатня зв'язність та логічність висловлювань. Невміння зосереджуватися на головних аспектах розповіді, розмови, а відволікання на дрібні і несуттєві обставини. Недостатнє розуміння змісту сказаного співрозмовником. З'їждження у спілкуванні на доволі близьку і зрозумілу дитині ситуацію, яка не відповідає заявленій темі розмови. Нетривалий інтерес до спілкуванні при тому, що ініціатива для її здійснення може іти від самої дитини.

3. Індивідуальну програму з розвитку мовлення ми формували для дітей із СПМ 3-го класу. При її складанні врахували стан розвитку у них мовлення та комунікації виявлені на попередньому етапі. Програма формувалася поетапно:

- 1) Були визначені її цілі та завдання з урахуванням актуального стану розвитку у дитини мовлення та навичок спілкування та найближчої зони її розвитку.

- 2) Підібрані методи, прийоми, ігри, вправи і завдання необхідні для формування у дітей компонентів мовлення та комунікації.

3) Було реалізовано програму та в процесі проведення логопедичної роботи здійснювався моніторинг прогресу у мовленні дитини із СПМ.

4) Оцінювали результати досягнень учня із СПМ і, у подальшому, вносилися корективи у зміст роботи з нею.

Використання індивідуальної програми з розвитку мовлення довело свою ефективність завдяки системному та індивідуально зорієнтованому підходу. Були досягнуті позитивні результати у розвитку мовленнєвих навичок. Це стало можливим завдяки поетапній роботі над артикуляцією, розвитком словникового запасу та граматики, формуванням зв'язного мовлення.

Робота над розвитком мовлення у дітей із СПМ обумовленим порушенням інтелекту складна і довготривала та буде нами продовжена з метою удосконалення як мовленнєвих навиків так і комунікативних. Це має сприяти покращенню засвоєння навчального матеріалу з різних дисциплін які викладаються в закладі освіти в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андросова В. М. Проблеми логопедичної допомоги дітям та дорослим / В. М. Андросова // Сучасні проблеми логопедії та реабілітації (15 лютого 2018 року, м. Суми). – 2018.
2. Аргіропулос Д., Тарнавська Н. Інклюзивна педагогіка. Житомир: Видавець О. О. Євенюк, 2020. 248 с.
3. Ашембрєнер І.В. Організація корекційно-логопедичного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища. Чернівці, 2021.
4. Баль Н. М. Актуальні проблеми діагностики мовленнєвих порушень у дітей. *Актуальні проблеми корекційної освіти (педагогічні науки)*. 2010. Вип. 1. С. 22–29.
3. Басалюк Н. М. Методична робота вчителя логопеда в аспекті інклюзивної освіти. Актуальні питання корекційної освіти. 2010. № 1. С. 29 – 35
4. Бастун Н. А. Діти із затримкою когнітивного розвитку та їх навчання. К., 2017. – 119 с.
5. Блінова Г. Й. Альбом для обстеження мовлення у дітей: навчально-методичний посібник: в 2.ч. К.: Благовіст, 2001. 215 с.
6. Бойчук Ю., Бородіна О., Микитюк О. Інклюзивна компетентність майбутнього вчителя основ здоров'я: монографія. Харків : ХНПУ ім. Г.Сковороди, 2015. 117 с.
7. Боряк О. Аналіз результатів логопедичного обстеження мовленнєвого розвитку розумово відсталих дітей молодшого шкільного віку. International Scientific and Practical Conference “WORLD SCIENCE”. 2016. 2 (6), Vol. 5, pp. 40–44.
8. Боряк О. В. Етапи становлення логопедичної допомоги дітям з інтелектуальними порушеннями . Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2014. № 28. С. 27– 31.

- 9.Боряк О. В. До питання логопедичної роботи з дітьми з порушенням інтелектуального розвитку. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2014. № 27. С. 31–37.
10. Боряк О. В. Діагностика, формування й корекція мовленнєвої діяльності дітей із порушеннями інтелектуального розвитку молодшого шкільного віку теорія і практика: [монографія]. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. 458 с.
- 11.Боряк О. В. Педагогічна технологія формування та корекції мовленнєвої діяльності молодших школярів із інтелектуальними порушеннями. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. № 36. С. 17–23.
12. Боряк О. В. Причинна обумовленість порушень мовленнєвого розвитку у дітей з інтелектуальними порушеннями.. *Особлива дитина: навчання і виховання: науковий, навчальний, інформаційний журнал*. 2015. № 4 (76). С. 24–33.
13. Боряк О. В. Розвиток мовлення молодших школярів із інтелектуальними порушеннями. *Humanitarium. Pereiaslav-Khmelnytskyi (Kyiv reg.); Nizhyn (Chernihiv reg.): Lysenko M. M., 2018. Vol. 42, Iss. 2: Pedagogy. Pp. 25–35.*
14. Бистрова Ю. О., Коваленко В. Є. Складові та структура індивідуальної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивних закладів дошкільної освіти. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 2019. № 6 (329).189-202 с.
15. Гаврилова Н. С. Порушення фонетичного боку мовлення у дітей: монографія. Кам'янець-Подільський: Друк-Сервіс, 2011. 200 с.
- 16.. Гаврилов О. В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі. Кам'янець-Подільський: Аксіома 2019. 308 с.
- 17.Гавриш Н. В. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят: [навч.-метод. посіб.]. К. : Вид. дім “Шкільний світ”, 2006. 120 с.

18. Гайван Т.Я., С.В. Макарова. Логопедична робота з дітьми (із загальним недорозвиненням мовлення III рівня) (Комплекс матеріалів для логопедичних занять). – Х.: Веста: Видавництво „Ранок”, 2008. – 184 с.
- 19.. Гладких Н. В. Актуальні проблеми навчання та виховання дітей з комплексними порушеннями розвитку в Україні. Науковий часопис імені М.П. Драгоманова. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. 52-57 с.
20. Гладченко І.В. Соціалізація дітей-сиріт першого року життя з порушеннями психофізичного розвитку. К., 2020. 210 с.
21. Глушенко К.О. Особливості психолого-педагогічної діагностики дітей з комплексними порушеннями. Харків, 2016. 122-132 с.
22. Древняк Л. Комплексний підхід у вивченні проблеми порушень мовлення в дітей Proceedings of II International Scientific and Practical Conference Madrid, Spain. Madrid, 2021. 259-264с.
23. Дидактичні та методичні засади спеціальної освіти дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку: нав.-метод. посіб. К., 2014. 337 с.
24. Заплатна С.М. Сучасний підхід до проблеми логопедичного обстеження дітей з інтелектуальними порушеннями // Педагогіка та методики: спеціальні зб. наукових статей. Вип. II. – К.: Вид-во НПУ ім М.П. Драгоманова, 2002. – С. 8-13.
25. Кисличенко В.А. Інтерактивна взаємодія логопеда з батьками у програмі логопедичного супроводу. Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки. 2020. Вип. 16(1). С.113-121.
26. Коваль-Бардаш Л. В. Технології навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного середовища. Київ, 2020. 47 с.
27. Кокун О.М. Психофізіологія. К: Центр навчальної літератури, 2016. 184 с.
28. Колбіна, Л. А. Особливості психолого-педагогічного супроводу інклюзивного навчання дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами. Інноваційна педагогіка, 2022. 75-78 с.
29. Колупасва А. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. Київ: 2017. 128 с.

30. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.
31. Колупаєва А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ: «Самміт Книга», 2019. С. 17.
32. Кондратенко В. О. Особливості мовленнєвого розвитку дітей шкільного віку з інтелектуальними порушеннями / В. О. Кондратенко, Ю. А. Волошина // Логопедія: Науково-методичний журнал. – 2013. – №4. – С. 40-44.
33. Конопляста С.Ю., Кисличенко В.А. Логопедичний супровід сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення. Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2011. Вип. 17. С.105-107.
34. Компанець Н. М., Луценко І. В. Моделювання індивідуального розвитку дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного ДНЗ. Київ, 2017. 66 с.
35. Лавріненко Л. І. Школа для кожного (окремі аспекти інклюзивної освіти). Чернігів, 2017. 192 с.
36. Логопедія. Підручник. За ред. М. К. Шеремет. К. : Видавничий дім “Слово”, 2010. 376 с.
37. Лорман Т. Інклюзивна освіта: підтримка розмаїття у класі: практ. посіб.; пер. з англ. Київ: СПД-ФО Парашин І.С., 2020. 296 с.
38. Лупінович С.М. Довідник вчителя-логопеда. Запоріжжя, 2007. 127 с
39. Луценко І. В., Заєркова Н.В. Створення індивідуальної програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами. К.: ТОВ «Видавничий дім Плянди», 2015. 66 с.
40. Максименко С.Д. Загальна психологія.К. : МАУП, 2020. 256 с.
41. Матвєєва М., Миронова С., Гречко Л. Психокорекційна робота в умовах інтегрованого навчання. Дефектологія, 2019. № 3.
42. Миронова С. Концептуальна модель діяльності сучасного корекційного педагога. Дефектологія, 2017. № 1.

43. Миронова С. П. Основи корекційної педагогіки. Кам'янецьПодільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2017. 264 с.
44. Миронова С. Цілісність особистості педагога як необхідна передумова ефективності корекційної роботи. Дефектологія, 2017. №3.
45. Миронова С. П. Шляхи реалізації корекційно розвиткового компоненту інклюзивного навчання. Комплексний супровід дітей з психофізичними порушеннями в умовах навчально-реабілітаційного центру : матеріали III Міжнародної наук.-практ. Є конф. (27 – 28 квітня 2014 р., м. Луганськ). за заг. ред.. Т.В. Махукової. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса шевченка», 2014. С. 137 – 139.
46. Миронова С. П. Педагогіка інклюзивної освіти. Кам'янецьПодільський, 2016. 164 с.
47. Назарина В. Дитина зі зниженим слухом в інтегрованому класі. Д. № 4 – 2017.
48. Обухівська А. Г. Психологу про дітей з особливими потребами у загальноосвітній школі. К.: Редакція загальнопед. газет, 2022. 128 с.
49. Олійникова Н.Д., Дудченко Л.О., Кудлай С.В. Методичні рекомендації щодо роботи з дітьми із особливими потребами: Посібник для практичних психологів, соціальних педагогів, педагогів, батьків. Первомайськ, 2021. 136 с.
50. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти: Постанова КМУ від 15 вересня 2021р. No957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 25.01.2023).
51. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. (дата звернення: 25.01.2023).
52. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення: 25.01.2023).

53. Програма розвитку дітей від пренатального періоду до трьох років «Оберіг». Тернопіль: Мандрівець, 2014. 160 с.
54. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: навч. – метод. посіб. [за заг. ред. Колупаєвої А.А.]. К.: ТОВ ВПЦ «ЛітописХХ». 2020.
55. Рачова Н. Соціально-педагогічний супровід дітей з особливими потребами./ Дефектолог, 2019. № 10.
56. Рібцун Ю. В. Співпраця вчителя-логопеда з батьками :. Логопедія. Особлива дитина : навчання та виховання. 2011. – No 1. С. 33–37
57. Салійчук О. Учитель-логопед в інклюзивному класі. Психолог, 2014. № 1. С. 38-42.
- 58 .Скрипник Т. В., Мартинчук О. В., Супрун Г. В., Криваковська Р. В. Особливості партнерства між фахівцями закладу освіти та батьками дитини з особливими освітніми потребами. Наукові перспективи. No6 (24). 2022. С. 528-544.
59. Скрипченко О.В. Вікова та педагогічна психологія. Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Каравела, 2017. 400 с.
60. Стадненко Н. М. Методика діагностики відхилень в інтелектуальному розвитку молодших школярів. Кам'янець-Подільський : ПП Зволейко Д. Г., 2016. 36 с.
61. Стадненко Н.М. Методика діагностики готовності до навчання в школі дітей шестирічного віку. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2021. 20с.
62. Трикоз С.В. Ми поруч. Діти з порушеннями інтелектуального розвитку. Харків: Видавництво «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2019. 32 с.
63. Трофименко Л.І. Особистісний розвиток дітей дошкільного віку із тяжкими мовленнєвими розладами. Журнал «Педагогіка і психологія. Вісник Академії педагогічних наук України». 2016. 41 – 46 с.
64. Федоренко С. В. Тифлодидактика : навчальний посібник для студентів ВНЗ. К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019. 144 с.
65. .Хайдарова О.С. Програма з корекційно-розвиткової роботи для підготовчих, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для

дітей порушення «Розвиток мовлення дітей) (Гриф МОН від 26.09.2016 №1148)]

66. Чеботарьова О. В. Психолого-педагогічний супровід навчання дітей з інтелектуальними порушеннями. Київ: ІСПП імені Миколи Ярмченка НАПН України, 2018. 123 с.

67. Чеботарьова О.В. Комплекс програмно методичного забезпечення «Зміст корекційно-спрямованого навчання і виховання дітей з інтелектуальними порушеннями у спеціальних дошкільних закладах». К.: 2022. 112 с.

68. Чеботарьова О.В. Метелики в обладунках. Харків: Видавництво «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2019. 32 с.

69. Чеботарьова О.В. Методичні рекомендації з досвіду роботи щодо організації та проведення індивідуального навчання вдома з учнями, які мають вади у психічному чи фізичному розвитку. К., 2020. 32 с.

70. Чеботарьова О.В. Сонячні діти. Харків: Видавництво «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2019. 32 с.

71. Чеботарьова О.В. Сучасні підходи до трудового навчання учнів з порушеннями опорно-рухового апарату та інтелекту. Особлива дитина: навчання і виховання, 2017. 56-64 с.

72. Ярмола Н. А. Діти дощу. Харків: Видавництво «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2019. 32 с.

73. Ярмола, Н. А., Тороп, К. С. Системоутворювальна роль компетентностей в організації навчального процесу для дітей з особливими потребами. Вид-во НПУ ім. МП Драгоманова, 2021. 99-106 с.